

Sistematització dels diners valencians amb data de l'època dels àustries 1610-1706. Presentació del diner de l'arxiduc Carles

JOAN-ANTONI SENDRA

Habitualment, els catàlegs comercials presten poques atencions a la moneda menuda de billó o coure, encara que cada vegada són més preuades pels col·leccionistes i estudiosos amants de la numismàtica més pura... potser perquè sovint aquestes petites peces són les que ens donen més satisfaccions i sorpreses.

D'un temps cap ací, ja investigadors com Crusafont o Sanahuja¹ vénen apuntant la necessitat d'una catalogació fotogràfica de totes les dades encunyades, en la qual no càpiga dubte per a una interpretació més o menys subjectiva de la data, ja que els catàlegs comercials acumulen abusivament dates i més dates d'emissions que ningú no ha vist mai, sense reproduir fotogràficament a penes cap exemplar.

El buidat sistemàtic de col·leccions, així com la gran quantitat de peces que ens ofereix avui dia el mercat, farcit de subhastes, ens ha permès encara aprofundir una mica més en el coneixement de la sèrie dels billons amb data valencians dels austries, ampliant les dades que en un primer moment ens van donar Heiss² i Mateu i Llopis³ i, més endavant, la gran tasca de recopilació feta per Rafael Petit.⁴ També, anys després d'aquests treballs, Calicó⁵ ens va donar noves dates, sobretot

1. Podeu vore les seves opinions, entre d'altres articles, a l'*Ardit*, núm. 15 i núm. 20.

2. Alois HEISS, *Descripción general de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes*. 1869.

3. Felipe MATEU I LLOPIS, *La ceca de Valencia y las acuñaciones valencianas de los S. XIII al XVIII*, 1929.

4. Rafael PETIT, *Catalogo de las monedas valenciana*, València, 1982. I també Rafael PETIT, *Nuestras monedas, las cecas valencianas*. 1981.

5. X. CALICÓ, *Numismática española, 1474 a 1994*. 1994.

referents al regnat de Carles II. També s'han tingut en compte per a aquest treball les aportacions de Miquel Crusafont⁶ i de Leyda Damia,⁷ fetes a la revista de l'ANE l'any 1990.

Així, doncs, en aquest treball intentarem una posada al dia, presentant noves peces datades, algunes variants de dates conegudes i, finalment, presentaré un primer aplec fotogràfic amb totes les peces amb data conegudes i les seues variants.

LA LLEI DEL METALL

Aquest estudi comprèn les encunyacions de menuts fabricats a la seca de València entre els anys 1610 i 1706.

Segons les disposicions, la llei dels menuts valencians a partir del 1610 fou de dotze grans amb una talla oficial de 17 s. 9 d. per marc i amb un pes de plata de 7 s. 6 d. per marc segons aquesta llei, resultant així una talla de 213 peces per marc.⁸ Durant tot aquest període, la llei es manté invariable.

FALSIFICACIONS D'ÈPOCA

Aquest tipus de monedes foren falsificades en grans quantitats al llarg del segle XVII, tradicionalment atribuïdes als moriscos. Són abundants a les col·leccions estudiades.

Normalment, són fàcils de distingir de les peces legítimes fetes per la seca, ja que les peces falses presenten llegendes il·legibles (signes sense cap sentit), incomplertes o sense cap lletra o signe. Açò era degut, principalment, a les fortes penes imposades pels governants als falsificadors segons la qualitat de la peça —quant més semblant a l'original, major i més forta era la condemna—, així com la facilitat per ser introduïdes al mercat, ja que la seua circulació era més bé en forma de *paquets* o cartutxos, d'una lliura de pes, anomenats *papers de menuts*.

A més a més, una altra de les característiques d'aquestes peces és la forma incorrecta de retallar els cospells, encara que no determinant per ella mateixa, que donava com a resultat peces amb formes força irregulars i que fins i tot s'allunyen molt de la forma circular de la peça original. Açò va ser degut probablement als rudimentaris mitjans de què habitualment disposaven els falsaris.

6. Miquel CRUSAFONT I SABATER, «Regne de València: Quatre peces inèdites (Carles I – Carles II) i presentació del diner de l'arxiduc contramarcats amb C-3 coronat», *Gaceta Numismática*, núm. 57 (juny 1980).

7. José M. LEYDA DAMIA, «Diners del ram valencianos», *Gaceta Numismática*, núm. 99 (desembre 1990).

8. Vegeu nota 1.

Aprofitarem aquest treball per presentar quatre exemplars que no van aplegar a ser retallats de la seua planxa, en els quals podem veure que l'art és molt semblant als diners originals, observant només que la llegenda d'ambdues cares es va posar incompleta o simplement es tracta de signes sense cap sentit.

Aquesta peça (ref. FA1) ens mostra clarament una tècnica de falsificació desconeguda fins ara. Ripollès,⁹ al seu treball sobre la cova de l'Àguila de Picassent (València), ens descriu un mètode de falsificació semblant en gran mesura al funcionament d'una seca, segons el qual primer es tallaven els cospells i se'ls donava forma més o menys rodona per tal de ser després encunyats pels falsaris. En aquest cas, vegem clarament que les peces primer foren encunyades directament sobre la planxa sense retallar i, després, serien retallades amb la forma desitjada.

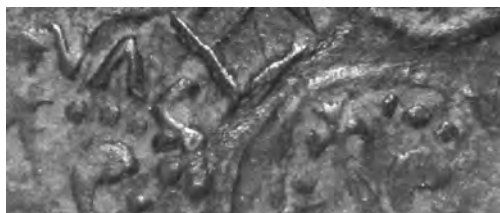
Planxeta de coure amb diners sense retallar. Ref. FA1.

També descobrim alguna cosa més força interessant: als encunys, no hi ha cap lletra gravada, i és després d'encunyar els tipus d'anvers i revers, quan, pareix, es graven amb un altre punxó les lletres soltes, tant de l'anvers com del revers.

Açò ho testimonia el fet que dels quatre reversos encunyats a la planxa, només un porta tres lletres, concretament el començament de la paraula VAL (ENCIA). A l'anvers, ocorre quelcom semblant: entre els espais que queden entre el quatre anversos encunyats, apareixen encunyats aleatòriament símbols semblants a una A sense travessar, no coincidint en la posició en cap de les quatre peces.

De resultes d'açò, quan les monedes foren tallades de la planxa, a mesura que agafés més o menys símbols, la peça semblaria dur més o menys llegenda, però en cap cas seria mai llegible cap nom ni llegenda completa i amb sentit.

9. RIPOLLÈS, «La cova de l'àguila». *Numisma*. 233, 1993, p. 261-294.

En aquesta ampliació al detall del revers, es pot observar clarament com al revers de l'esquerra apareixen gravades les lletres VAL, mentre al diner de la dreta no hi ha sigut gravada cap lletra.

Passem, doncs, a presentar una sèrie de noves peces i, finalment, un primer intent de catàleg, donant una nova referència per a aquestes peces per tal d'unificar totes les dates publicades fins ara.

Aquesta nova catalogació, de ben segur, haurà de ser modificada amb el temps amb l'aparició de noves peces... Esperem que siga aviat.

FELIP III

En aquest regnat, només tenim diners amb data 1610. Aquesta data fou utilitzada durant el període 1610-1614. Ací he pogut comprovar l'aparició a la llegenda de l'anvers de tres tipus segons el seu desenvolupament:

Tipus 1: +PHILIPPVS·D·G·R

Tipus 2: +PHILIPPVS·D·G

Tipus 3: +PHILIPPVS·DEI·G

FELIP IV

D'aquest rei, en presentem cinc noves peces. La primera datada el 1645 i una segona peça d'aquesta mateixa data amb el 4 al revés. La següent és una peça datada el 1647, amb llegenda del revers també a l'anvers. Una del 1651 amb el 5 al revés i una última corresponent a una varietat del 1655, amb l'últim 5 ajupit.

Mateu i Llopis va publicar l'any 1929 les dates del 1645 i del 1647 com emeses per la seca, encara que no en va veure mai cap exemplar. Petit tampoc degué veure mai cap exemplar d'aquestes dues peces, ja que encara que a l'obra de Mateu i Llopis sí que surten referenciades, ell no les va incloure a la seua.

Diner amb data 1645 amb el 4 girat.

Aquest tipus d'error per part dels obridors d'encunys el trobem prou sovint a les encunyacions de diners i divuitens valencians de Felip III.

Diner amb data 1647.

Aquest diner presenta la particularitat de dur la mateixa llegenda tant a l'anvers com al revers, error conegut en algunes encunyacions de rals valencians a nom de Carles I.

CARLES II

Pel que fa a les encunyacions de billons de Carles II, Mateu ens va remetre a *la enumeración de los años de las libranzas*. Quant a les llegendes d'anvers, no hi trobem cap variant: apareix sempre la llegenda.

+CAROLVS·II·D·G

D'aquest regnat, presentem dues noves variants de dates ja conegudes, així com un error de llegenda al revers.

Diner amb data 8 ·

Rectificació d'encuny: 92 sobre 62.

Repetició de la llegenda d'anvers a totes dues cares (sense data visible).

Emissió amb data 1692.

En aquest diner que presentem es veu clarament una rectificació d'un encuny feta a sobre d'un revers de Felip III de València amb data 1662, veient clarament el 9 sobre d'un 6. A més, al final de la data du punt.

L'ARXIDUC CARLES

Presentem a continuació una peça fins ara desconeguda. Es tracta d'un diner a nom de Carles, amb data 1706.

Mateu i Llopis, a les seues recerques pels arxius, no trobà mai cap document que fera referència a l'encunyació de moneda menuda a nom de l'arxiduc a la seca de València. Només en la seua obra del 1929, donà a conèixer el diner contramarcant amb el C3 coronat i que va atribuir a l'arxiduc, i que posteriorment fou presentat per Miquel Crusafont¹⁰ a la *Gaceta Numismática*.

10. Vegeu nota 6.

Mateu i Llopis, a la seua posterior obra especialitzada en aquest període, *Aportación a la historia monetaria del Reino de Valencia en el S. XVIII* (València, 1955), continua sense aportar cap dada més al respecte, reiterant només el contramarcad de diners valencians de Carles II en aquest període.

D'aquest diner que avui presentem, n'hem pogut veure dos exemplars. El primer pertany a la col·lecció del conegut comerciant i col·leccionista valencià Senyor Carlos Peláez, que el va adquirir dins un lot molt gran de menuts valencians, i va ser publicat per primera vegada l'any 2004 al catàleg comercial de Montaner *Los Borbones*. En aquesta obra se cita la peça, però no en va ser publicada la fotografia.

La segona peça pertany a una col·lecció particular i va ser trobada dins una col·lecció – acumulació formada a València els anys quaranta del passat segle.

La procedència d'ambdues peces, així com l'estudi dels encunys, ens fa pensar en una encunyació oficial de la seca, sempre amb les degudes reserves per la manca de documentació.

La tipologia de les peces

Aquestes peces, tipològicament són iguals als anteriors diners emesos a la seca pels seus antecessors més immediats, encara que, com passa amb els divuitens de l'arxiduc, l'art és una mica diferent i més ben acurat.

A l'anvers, es pot veure el bust del rei coronat mirant cap a l'esquerra, rodejat per doble gràfila de punts, i amb la llegenda +CAROL (VS III? D G).

Al revers, el típic arbre de València, rodejat també per doble gràfila de punts i amb la llegenda + VALENCIA 1706.

A l'exemplar núm. 1 es pot observar com el cabell del rei cau en forma de cabellera, forma amb la qual apareix també representat als seus divuitens.

L'arbre del revers és pràcticament igual al dels diners dels regnats anteriors, destacant també el bon estil i la cura en el traçat de les llegendes.

La comparació d'encunys ens permet observar que els dos exemplars coneguts tenen el mateix encuny de revers, però diferent anvers.

Algunes diferències entre els anversos clarament visibles són:

La separació entre les lletres de la llegenda (a).

L'acabat en la forma de la vestimenta sota el coll (b).

La forma de la cara del rei, encara que molt semblant: la núm. 1 té la barbeta cap avall i la núm. 2 prominent. (c)

Els diàmetres d'aquestes dues peces són:

Ref. AD1: 14 mm

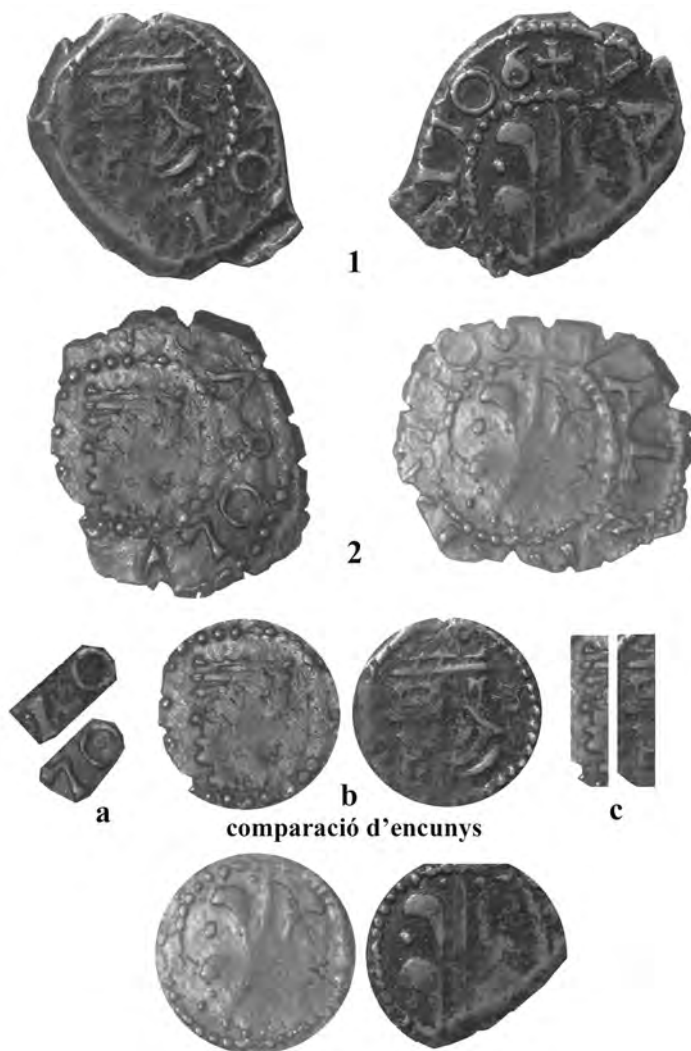
Ref. AD2 (CP): 15 mm

I els pesos:

Ref. AD1: 1.4 g

Ref. AD2: 1.1 g

El descobriment d'aquestes noves peces, i amb les degudes reserves per la manca de documentació (tornem a reiterar), ens reobrí de nou grans preguntes...

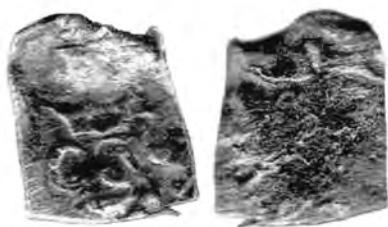
Diner de 1706. Ampliació.

El famós C3 coronat

Quan i per qui es va fer el ressegellat de les peces amb el C3 coronat? La menuda quantitat d'exemplars que ens ha arribat fins avui ens fa pensar en una emissió no oficial i potser propagandística, emmarcada dins un període de conflicte bèl·lic. Mateu ens la va descriure com una emissió valenciana sense més explicacions, afirmant que va ser duta a terme en temps de l'arxiduc a sobre diners del seu predecessor Carles II.

Al llarg del temps, hem pogut observar-ne vuit exemplars, tant directament com en publicacions, i podríem afirmar amb quasi total seguretat que, en dos d'ells, la peça base és un diner fals d'època, per la forma molt descurada de tallar el cospell, un de forma quasi quadrangular (ref. ACF-1), i l'altre de forma també molt irregular (ref. ACF-2). Aquesta forma de tallar els cospells, com hem dit abans, és una de les principals característiques de les falsificacions habituals d'aquesta època.

Dels altres cinc, només en dues peces podem assegurar que la peça de base és un diner de la seca de València. A l'exemplar presentat per Crusafont,¹¹ ens diu que es veu una A a l'anvers, pertanyent a la llegenda CAROLVS, i també ens descriu que es distingeix al revers el tradicional arbre de València i, a l'altre exemplar que avui reproduïm es veu també clarament al revers l'arbre (ref. ACB-1).

ACF-1 Col. particular

ACF-2 Col. particular

ACB-1 Subhasta Cayón

AC-1 Museo Arqueológico Nacional

Diversos diners amb la contramarca C3 coronada. Ampliacions x2.

11. Vegeu nota 6.

Dels quatre exemplars que ens resten, no hem pogut distingir quina va ser la peça base, encara que per la forma del cospell poden correspondre perfectament a diners de la seca de València.

No ens consta que se n'haja trobat cap dels vuit a ninguna excavació arqueològica, i només tenim les dades de sis d'aquests exemplars que hem pogut vore a col·leccions particulars. Segons consta als fitxers, són fruit de troballes aïllades i casuals, les quals són repartides geogràficament de la següent forma: quatre a Catalunya i una a la província de Castelló de la Plana.

El que és clar és que l'emissió, tant dels diners amb data 1706 com dels ressegellats, va ser molt escassa i concreta en el temps, ja que són poquíssims els exemplars que ens han arribat avui dia a les mans... Esperem que la recerca iniciada pels investigadors als arxius ens done algun dia la resposta.

CATÀLEG PROVISIONAL

En aquesta nova catalogació dels diners, hem posat en primer lloc un número de referència, seguit d'una lletra. La primera referència de cada emissió és la que considerem la peça tipus de l'emissió. La següent o següents referències de la mateixa emissió corresponen a les variants trobades.

Felip III

1P Emissió 1608

a/ [+PHILIPPVS D G]	Efígie coronada a l'esquerra
r/ Rev: +VA[LEN] CI	Ramellet
Pes: 0,7 g Ø: 13 mm	Col·lecció particular

2P Emissió 1610-1614

a/ +PHI[LIPPVS] D·G·R	Ídem
r/ Rev: [+VALE]NC[IA]· 1610	Ídem
Pes: 0,9 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

2P.1

a/ +PHILIPPVS·D·G	Ídem
r/ Rev: +VALENCIA 1610	Ídem
Pes: 1,2 g Ø: 15 mm	MAN 2005-84-488

2P.2

a/ +PHI[LIPPVS·DE]I·G·	Ídem
r/ Rev: +VALENCIA 1610	Ídem
Pes: 1,3 g Ø: 16 mm	MAN 2005-84-475

Felip IV

1F Emissió 1634

a/ +PHILIPPVS D·G	Ídem
r/ +VALENCIA 1634	Ídem
Pes: 1 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

1F.1

a/ +PHILIPPVS DGR	Ídem
r/ [+VALE]NCIA 1634	Ídem
Pes: 1 g Ø: 16 mm	Col·lecció particular

1F.2 Data a l'anvers i al revers

a/ +PHILIPPVS 1634	Ídem
r/ +VALENCIA 1634	Ídem
Pes: 0,7 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

2F Emissió 1645

a/ +PHILIPVS DG	Ídem
r/ +VALENCIA 1645	Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 16 mm	Col·lecció particular

2F.1 El 4 de la data al revés

a/ +P[HILIPPVS D]G	Ídem
r/ [+VALENCIA]1645	Ídem
Pes: 1 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

Emissió 1610-14

FELIP III

2P

2P.1

2P.2

FELIP IV

1F

1F.1

1F.2

2F.1

2F.2

3F

ESCALA 1:2

3F Emissió 1646

a/ +PHILIPV[S D·G]	Ídem
r/ +[VALENCIA 1]646	Ídem
Pes: 1,4 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

4F Emissió 1647

a/ +VALENCIA 1647	Ídem
r/ +[VALENCIA] 1647	Ídem
Pes: 1,5 g Ø: 16 mm	Col·lecció particular

5F Emissió 1651

a/ +PHILIPVS D·G	Ídem
r/ [+VALENCIA] 1651	Ídem
Pes: 0,7 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

5F.1 El 5 girat al revés.

a/ [+PHILIPPVS D·G]	Ídem
r/ [+VALENCIA 1]651	Ídem
Pes: 1,2 g Ø: 12 mm	Col·lecció particular

6F Emissió 1653

a/ [+PHILIPVS·] D·G	Ídem
r/ +VALENCIA 1653	Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

7F Emissió 1654

a/ [+PHILIPVS] DEI·G	Ídem
r/ +VA[LENCIA 1]654	Ídem
Pes: 1,2 g Ø: 15 mm	MAN XIV-11 F-73

4F

5F

5F.1

5F.2

6F

7F

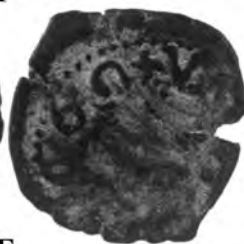
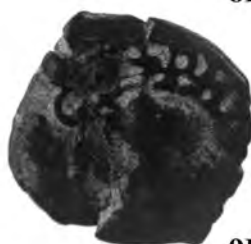
7F.1

7F.2

8F

8F.1

9F

10F

ESCALA 1:2

7F.1

a/ [+PHILIP]PVS·D·[G]	Ídem
r/ +VALE[NCIA 16]54	Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

7F.2 El 4 de la data al revés

a/ [+PHILIPPVS·D·G]	Ídem
r/ [+VALENCIA 16]54	Ídem
Pes: 0,7 g Ø: 16 mm	Col·lecció particular

8F Emissió 1655

a/ [+P]HILIP[VS D·G]	Ídem
r/ +VA[LENCIA 16]55	Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

8F.1 L'últim 5 ajupit

a/ [+PILI]PPVS· D[G]	Ídem
r/ +VAL[ENCIA 1]655	Ídem
Pes: 1,3 g Ø: 17 mm	Col·lecció particular

9F Emissió 1660

a/ +PH[ILIPPVS D·]G	Ídem
r/ +V[ALENCIA 1]660	Ídem
Pes: 0,9 g Ø: 13 mm	Col·lecció particular

10F Emissió 1661

a/ +PHILIPPVS· DEI·G	Ídem
r/ +VALENCIA 1661	Ídem
Pes: 1,3 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

11F Emissió 1662

a/ +PH[ILIPPVS D·G]	Ídem
r/ +VA[LENCIA 16]62	Ídem
Pes: 1 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

11F

12F

13F

14F

CARLES II

- A nom de Felip IV, 1666-1667

1PC

2PC

- A nom de Carles II, 1686-1699

1C

2C

12F Emissió 1663

a/ [+PHILIP]PVS DEI G]	Ídem
r/ [+VALENCIA 1]663	Ídem
Pes: 1 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

13F Emissió 1664

a/ +PHILIPPVS DEI G	Ídem
r/ +VALENCIA 1664	Ídem
Pes: 0,9 g Ø: 14 mm	Col·lecció particular

14F Emissió 1665

a/ +PHILIPPVS DEI G	Ídem
r/ +VALENCIA 1665	Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 16 mm	Col·lecció particular

CARLES II

1C Emissió 1668. Descripció al text	
Pes: 0,9 g Ø: 17 mm	Col·lecció particular

2C Emissió 1682. Ídem	
Pes: 1,4 g Ø: 13 mm	Col·lecció particular

3C Emissió 1683. Ídem	
Pes: 0,9 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

4C Emissió 1686. Ídem	
Pes: 1,1 g Ø: 15 mm	MAN IV-41 F-64

5C Emissió 1687. Ídem	
Pes: 1 g Ø: 14 mm	MAN IV-42 F-7

6C Emissió 1688. Ídem	
Pes: 0,9 g Ø: 17 mm	Col·lecció particular

7C Emissió 1690. Ídem	
Pes: 1,2 g Ø: 15 mm	Col·lecció particular

3C

4C

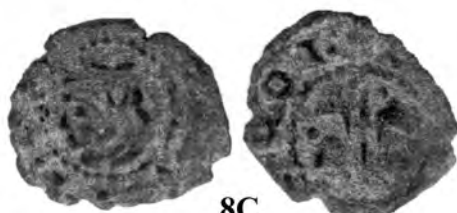
5C

6C

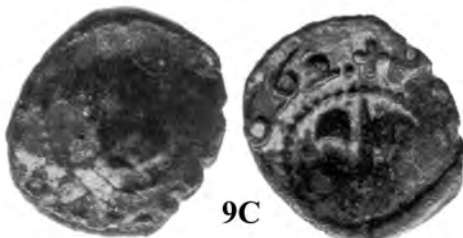
7C

8C

8C.1

9C

9C.1

9C.2

10.C

11C

ESCALA 1:2

- 8C Emissió 1691. Ídem
Pes: 0,7 g Ø: 14 mm Col·lecció particular
- 8C.1 Data a l'anvers. Revers incús. Ídem
Pes: 1,2 g Ø: 15 mm Col·lecció particular
- 9C Emissió 1692.
Rectificació del 92 a sobre d'un 62. Ídem
a/ (+CAROL) VS II (DG)
r/ +V(ALENCIA 1)692
Pes: 1,1 g Ø: 15 mm Col·lecció particular
- 9C.1 Rectificació del 2 a sobre un 1. Ídem
Pes: 0,6 g Ø: 13 mm MAN IV-42 F-45
- 9C.2 El dos al revés. Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 15 mm Col·lecció particular
- 10C Emissió 1693. Ídem
Pes: 0,7 g Ø: 14 mm Col·lecció particular
- 11C Emissió 1694. Ídem
Pes: 0,9gr Ø: 14 mm Col·lecció particular
- 12C Emissió 1695. Ídem
Pes: 1,1 g Ø: 15 mm Col·lecció particular
- 13C Emissió 1696. Ídem
Pes: Ø: MAN IV-41 F-72
- 14C.1 Emissió 1699. Ídem
L'últim 9 de la data rectificat a sobre un 0 Col·lecció particular
Pes: ? Ø: 14 mm
- 15C Emissió 8. Ídem
a/ + CAROLVS (II)
r/ + V(A L) E N C I · A 8 ·
Pes: 1 g Ø: 14 mm Col·lecció particular
- 16C
Llegenda de l'anvers al revers. Ídem
Pes: 0,9 g Ø: 17 mm Col·lecció particular

ARXIDUC CARLES

ESCALA 1:2

Arxiduc Carles

Ref.

Contramarca C3 coronat

AC-1

Pes: 1,1 g

Ø: 15 mm

MAN IV-42 F-58

AD-1 Emissió 1706

a/ +CARLOV[S III D.G]

Efígie coronada a l'esquerra

r/ +VALENCIA 1706

Ramellet

Pes: g

Ø: mm.

Col·lecció particular

AD-2 Emissió 1706

a/ [+CA]ROLV[S III D.G

Ídem

r/ +VA[LENCI]A 1706

Ídem

Pes: 1,6 g

Ø: 16 mm.

Col·lecció particular